

DANIEL DZIENISIEWICZ

 <https://orcid.org/0000-0003-0400-5143>

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

AKTY ZAPROSZEŃ W POLSKO- I ROSYJSKOJĘZYCZNYCH WIADOMOŚCIACH PRZESYŁANYCH NA KARTACH POCZTOWYCH

SPEECH ACTS OF INVITATION IN POLISH AND RUSSIAN POSTCARD MESSAGES

The aim of the article is to analyze Polish and Russian speech acts of invitation sent on postcards in the second half of the 20th century. Although invitations have been the subject of considerable linguistic interest so far, speech acts of invitation observed in postcard messages *per se* have not been studied yet. The study concerns the location of speech acts of invitation in the structure of postcard messages, their formal and pragmatic features, as well as their pre- and postpositional context. The analysis proves that speech acts of invitation usually serve as an additional element of the Polish messages, while the Russian invitations occupy more central positions. It has also been shown that direct speech acts of invitation are rarely found in both languages. In contrast, indirect speech acts of invitation are utilized more frequently and they commonly take on the form of sentences with imperative verb forms.

Key words: speech acts of invitation, speech acts, pragmatics, postcards, Polish-Russian comparison

1. UWAGI WSTĘPNE

W literaturze językoznawczej zaproszenia odnoszone są z reguły do grupy aktów mowy o funkcji nakłaniającej, tj. wypowiedzi służących do wywierania wpływu na zachowanie adresata. Akty tego typu określane są różnorodnymi nazwami — przykładowo, w klasyfikacji aktów mowy Johna L. Austina wyodrębniona została kategoria egzercytywów (ang. *exercitives*), tj. aktów pobudzających adresata do działania. John R. Searle wprowadził zaś klasę dyrektywów (ang. *directives*), tj. aktów mających na celu zobligowanie odbiorcy do wykonania konkretnej czynności zaspokajającej oczekiwania nadawcy¹.

¹ Zob. J. L. Austin, *How to do things with words*, Clarendon Press, Oxford 1962; J. R. Searle, *Speech Acts*, Cambridge University Press, Cambridge 1969; D. Pytel-

Mając na uwadze różnice występujące pomiędzy klasami zaproponowanymi przez Austina i Searle'a, Kazimierz Opalek dokonał podziału aktów mowy o funkcji nakłaniającej na dwa typy ze względu na rodzaj wpływu, jaki za ich pośrednictwem wywierany jest na zachowanie adresata. Opalek wyodrębnił akty stanowcze, których nadawca bezwzględnie oczekuje od adresata podjęcia pewnego działania (np. zakazy, nakazy i rozkazy) oraz akty niestanowcze, których nadawca pozwala adresatowi dokonać wyboru zachowania (np. życzenia, rada, pouczenie, ostrzeżenie, prośba, sugestia)².

Jelena B. Pietrowa dzieli zaś akty dyrektywne na trzy typy, którym nadaje następujące określenia: rekwestywy (ros. *реквестивы*), pre-skryptywy (ros. *прескриптивы*) oraz sugestywy (ros. *суггестивы*). W klasyfikacji tej zaproszenia odnoszone są do kategorii rekwestywów — wprawdzie Pietrowa twierdzi, że centralny akt w tej grupie stanowi prośba, jednak zalicza do niej również takie jej warianty, jak błaganie (ros. *мольба*) oraz zaproszenie (ros. *приглашение*)³.

Charakteryzując akty zaproszeń, Małgorzata Marcjanik stwierdza, że realizują one funkcję fatyczną i dotyczą relacji towarzyskich partnerów interakcji, które wykraczają poza moment mówienia. Utrzymuje ona, że funkcja komunikacyjna zaproszenia ma następującą treść:

Pandey, *Dyrektywne akty mowy realizowane jako akty pośrednie*, „Slavica Wratislaviensia” 2012, nr 156, s. 151. Do tego rozumienia dyrektywów odwołuje się także Ewa Komorowska, ujmując je w ramę pragmatyczną „Mówię, że chcę, żebyś coś zrobił...” — por. E. Komorowska, *Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim*, Print Group, Szczecin–Rostock 2008, s. 26.

² M. Trysińska, *Akty mowy jako klucz do interpretacji postaw rodzicielskich*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 71. Podobne rozróżnienie wprowadza Jolanta Chojak, dzieląc akty nakłaniające na wypowiedzi wymagające od adresata deklaracji woli (jak np. prośba, propozycja, zaproszenie, błaganie, żądanie) oraz wypowiedzi niepozostawiające odbiorcy możliwości wyboru i niewymagające informowania nadawcy o decyzji, którą podejmuje odbiorca (jak np. rozkaz, polecenie, zakaz) — zob. J. Chojak, *Analiza semantyczno-składniowa czasowników oznaczających reakcje słowne*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 100.

³ Lingwistka wymienia następujące charakterystyczne cechy aktów rekwestywnych: 1) adresat nie ma obowiązku wykonania działania, do którego podjęcia nakłania go nadawca; 2) czynność wykonana przez odbiorcę może być korzystna zarówno dla adresata, jak i dla nadawcy aktu; 3) ranga nadawcy jest równa randze odbiorcy — E. B. Петрова, *Каталогизация побудительных речевых актов в лингвистической прагматике*, „Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и Межкультурная коммуникация” 2008, nr 3, s. 128–129; por. A. Rudyk, *О средствах увеличения иллюкутивной силы реквестивных речевых актов: на примере польского и русского языков*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica Rossica” 2014, nr 10, s. 35–36.

„Mówię, że chcę przebywać w jakimś miejscu razem z tobą (i robić coś razem z tobą) + mówię, że chcę coś dla ciebie zrobić, żeby było nam razem dobrze”, konstatując przy tym, że wypowiedzenie aktu zaproszenia jest oparte na założeniu, iż perspektywa wspólnego spędzania czasu z nadawcą odpowiada oczekiwaniom odbiorcy⁴.

Gajane R. Własian oraz Irina W. Kożuchowa odnotowują, że nadawca zaproszenia nie tylko obliguje odbiorcę do udziału w określonym wydarzeniu, lecz również zobowiązuje się do zorganizowania tego wydarzenia. Dlatego też badaczki odnoszą zaproszenia zarówno do grona aktów dyrektywnych (polegających na wywieraniu wpływu na adresata), jak i aktów komisywnych (których istotę stanowi zaciąganie określonego zobowiązania wobec odbiorcy). Powodzenie aktu zależy zatem, z jednej strony, od tego, czy adresat przyjmie zaproszenie, z drugiej zaś — od tego, czy nadawca wypełni swoje zobowiązanie⁵.

Wiele uwagi formom polskojęzycznych aktów zaproszeń poświęciła Marcjanik. Zauważa ona, że językowa postać aktu zaproszenia może różnić się w zależności od charakteru spotkania, stopnia zażyłości partnerów interakcji oraz ich rangi. Zdaniem lingwistki oficjalne, bezpośrednie akty zaproszenia zawierają w składzie leksykalnym performatyw *zapraszam/zapraszamy*, werbalizują cel zaproszenia, miejsce i czas spotkania, jak również występują w nich formy, które określają odbiorcę. W aktach pośrednich performatyw *zapraszam/zapraszamy* nie jest stosowany i z reguły przybierają one formę imperatywną bądź postać zdań w trybie pytającym, np.: *Odwiedź nas kiedyś; Wpadnij do mnie; Może zajdziesz do mnie?; Nie zaszedłbyś do nas po zajęciach?*. Są one charakterystyczne dla partnerów połą-

⁴ M. Marcjanik, *Polska grzeczność językowa*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce 2000, s. 101–102. Zbliżony wniosek formułuje Anita Pawłowska, która utrzymuje, że zaproszenia stanowią odmianę prośby o przebywanie w towarzystwie nadawcy. Nadawca aktu zakłada przy tym, że czynność ta jest zgodna z wolą adresata — A. Pawłowska, *Formuły werbalne polskiej etykiety językowej od połowy XVIII do lat sześćdziesiątych XIX w. Analiza socjolingwistyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 157. Olga Anchimiuk konstatuje zaś, że zaproszenie odróżnia od prośby jego cel: prośba służy bowiem zaspokojeniu potrzeb nadawcy, podczas gdy zaproszenie ma — w założeniu mówiącego — przyczynić się do osiągnięcia korzyści zarówno przez nadawcę, jak i adresata — O. Anchimiuk, *Речевой этикет в произведении русской литературы XIX века*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s. 105.

⁵ Г.Р. Власян, И.В. Коужухова, *Формальные и неформальные приглашения в русском языке: контекст и стратегии вежливости*, „Russian Journal of Linguistics” 2019, t. 23, nr 4, s. 994–1013.

czonych relacją towarzyską, którzy zapraszają odbiorców do swojego domu (rzadziej do lokalu) bez żadnej okazji. Badaczka utrzymuje, że niektóre polskie zaproszenia — z reguły te, które występują w końcowej fazie kontaktu — nie są zobowiązujące i ich nadawcy są świadomi, że proponowane przez nich spotkanie zapewne nie dojdzie do skutku. Konstatuje jednak, że pełnią one istotną funkcję etykietalną, ponieważ służą do deklaratywnego podtrzymywania kontaktów towarzyskich⁶.

Ałła A. Akiszyna i Natalia I. Formanowskaja analizowały formy aktów zaproszeń w języku rosyjskim. Wskazują one m.in., że Rosjanie często stosują zaproszenia bezpośrednie z czasownikiem performatywnym *приглашаю*, które przyjmują postać formuł *(Я) приглашаю вас (тебя)/(Я) хочу пригласить вас (тебя)* + forma bezokolicznika (np. *позавтракать*)/forma bezokolicznika + rzeczownik (np. *пойти в кино*)/rzeczownik w formie biernika (np. *в кино*). Twierdzą także, że zastosowanie formy trybu przypuszczającego czasownika modalnego lub bezosobowych form czasowników modalnych zmniejsza kategoryczność zaproszenia, zob.: *(Я) хотел(-а) бы пригласить вас (тебя); Мне хочется пригласить вас (тебя); Мне хотелось бы пригласить вас (тебя)*. Inne niekategoryczne akty zaproszeń przybierają formę zdań pytających, np.: *Могу ли я пригласить вас czy Можно (ли) мне пригласить вас*. Natomiast akty zaproszeń o charakterze oficjalnym mogą przyjmować postać: *Разрешите (мне) пригласить вас/Позвольте (мне) пригласить вас...* Pośrednie akty zaproszeń mogą zaś być tworzone według modelu: *Приходи(-те)/Приезжай(-те)/Заезжай(-те)/Заходи(-те)*. Lingwistki utrzymują, że akty w tej formie są stosowane w celu zaproszenia odbiorcy do domu nadawcy bądź do miejsca, w którym nadawca ma zamiar przebywać w określonym czasie. Zaproszenie do domu nadawcy może przybierać również formę: *Приходи(-те) ко мне (нам) (в гости)*⁷.

⁶ M. Marcjanik, *Polska grzeczność...*, s. 102–107.

⁷ А.А. Акишина, Н. И. Формановская, *Русский речевой этикет (Пособие для студентов иностранцев)*, Русский язык, Москва 1978, s. 55–58. W kwestii semantyki i struktury rosyjskojęzycznych aktów zaproszeń zob. także prace: А.А. Акишина, Н. И. Формановская, *Выражение приглашения в русском языке*, „Русский язык за рубежом” 1968, nr 3, s. 98–107; И.В. Кожухова, *Структурно-синтаксические закономерности речевого акта „приглашение” в русском языке*, „Филологические науки. Вопросы теории и практики” 2010, nr 3 (7), s. 41–44; И. В. Кожухова, *Интеррогативные косвенные речевые акты: реализация коммуникативной неимпозитивности (на материале английского и русского языков)*, Рекпол, Челябинск 2012.

Akty zaproszeń mogą być w przebiegu dialogu różnie zlokalizowane. Polskojęzyczne zaproszenia spotykane są w części inicjalnej, centralnej i terminalnej. Zaproszenia na ważne uroczystości zwykle umieszczane są na początku konwersacji i wówczas cały dialog podporządkowany jest funkcji komunikacyjnej zaproszenia. Zaproszenia z innych okazji oraz bez okazji z reguły występują zaś w środku lub na końcu dialogu i służą podtrzymaniu stosunków towarzyskich⁸.

Niewiele uwagi poświęcono dotychczas zaproszeniom spotykanym w korespondencji listowej. W tym kontekście można jednak przywołać analizę form grzecznościowych używanych w polskojęzycznych listach przeprowadzoną przez Dorotę Mazan, która wykazała, że zaproszenia są charakterystyczne dla korespondencji kobiet i mogą łączyć się w ramach jednego zdania z innymi aktami mowy, m.in. z pozdrowieniami, zob. np.: *Serdecznie Cię pozdrawiam, przesyłam ukłony od męża i kolejne zaproszenie do nas*⁹.

W świetle tych informacji pragniemy zaznaczyć, że w dalszej części tekstu zaproszenia rozumiemy będziemy za Marcjanik jako akty dyrektywne o charakterze fatycznym (tj. akty grzecznościowe podtrzymujące stosunki towarzyskie), które wykraczają poza moment mówienia i realizują funkcję komunikacyjną „Mówię, że chcę przebywać w jakimś miejscu razem z tobą (i robić coś razem z tobą) + mówię, że chcę coś dla ciebie zrobić, żeby było nam razem dobrze”¹⁰.

2. ZAMIERZENIE BADAWCZE I PODSTAWA MATERIAŁOWA

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie charakterystyki polsko- i rosyjskojęzycznych aktów zaproszeń przesyłanych na kartach pocztowych. Jak dowiedziono powyżej, akty zaproszeń stanowiły dotąd przedmiot dociekań językoznawczych, jednak nie eksploro-

⁸ M. Marcjanik, *Polska grzeczność...*, s. 107–108. Andrzej Charciarek zauważył też, że akty zaproszeń w języku polskim i rosyjskim często towarzyszą aktom pożegnania w ramach rozbudowanej formuły kończącej kontakt z partnerem, np.: *Do widzenia. Proszę wpaść któregoś dnia na pogawędkę!*; *До свидания. Не забывайте нас* — zob. A. Charciarek, *Porównanie wybranych językowych form grzecznościowych polskich, czeskich i rosyjskich*, w: M. Marcjanik (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005, s. 120.

⁹ Zob. D. Mazan, *Nierównouprawienie płci w etykiecie na materiale korespondencji prywatnej*, w: J. Anusiewicz, K. Handke (red.), *Język a kultura*, t. 9: *Płeć w języku i kulturze*, Wiedza o kulturze, Wrocław 1994, s. 177.

¹⁰ M. Marcjanik, *Polska grzeczność...*, s. 101.

wano zaproszeń występujących *stricte* w korespondencji pocztówkowej. Zagadnienie to wydaje się wszakże interesujące, gdyż analiza wiadomości przesyłanych na pocztówkach może przyczynić się do poszerzenia wiedzy o strukturze i sposobach funkcjonowania aktów zaproszeń w nieoficjalnej komunikacji pisemnej. Należy nadmienić, że opisywane badanie zostało zaplanowane jako część szerszego projektu dotyczącego pragmatycznych, gatunkowych i lingwokulturologicznych właściwości polsko- i rosyjskojęzycznych tekstów pocztówkowych. Dotychczas analogicznym analizom poddaliśmy akty podziękowania zaobserwowane w wiadomościach zamieszczonych na kartach pocztowych¹¹.

Przedmiotem analizy, której wyniki prezentujemy w niniejszym tekście, jest 89 polskojęzycznych i 104 rosyjskojęzyczne akty zaproszeń. Akty mowy zostały zaczerpnięte z ok. 5000 tekstów napisanych w języku polskim oraz 3000 rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX w. (konkretnie: w okresie od drugiej połowy lat 40. XX w. do początku XXI w.). Materiał został pozyskany za pośrednictwem internetu (serwisów społecznościowych) oraz w antykwariatach¹².

Analogicznie do naszych wcześniejszych dociekań niniejszy tekst koncentruje się na usytuowaniu aktów zaproszeń w ramach całej treści wiadomości, strukturalnych i pragmatycznych właściwościach tych aktów oraz na aktach mowy, które obudowują akty zaproszeń w pre- oraz postpozycji. Należy również odnotować, że w analizie rozpatrywanych aktów zostały uwzględnione informacje o płci partnerów interakcji oraz — w ograniczonym stopniu¹³ — o stosunkach, które ich łączyły.

¹¹ Zob. D. Dzienisiewicz, *Akty podziękowania w treści polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych*, „Studia Rossica Gedanensia” 2021, nr 8, s. 47–65.

¹² Więcej informacji na temat sposobów gromadzenia kart pocztowych zob. w artykułach D. Dzienisiewicz, P. Wierzchoń, *Z prac nad korpusem polsko- oraz rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX w. Zagadnienia transkrypcji i anotowania*, „Napis” 2017, nr 23, s. 277–301; D. Dzienisiewicz, *Błędy (orto)graficzne w rosyjskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych*, „Studia Rossica Posnaniensia” 2019, vol. XLIV, s. 349–363.

¹³ Jednoznacznie — tj. na podstawie leksyki nazywającej relacje komunikujących się osób (np. *ciocia, mama, kolega*) — udało się ustalić stosunki łączące nadawców i adresatów jedynie w przypadku 15 wiadomości napisanych w języku polskim oraz 29 rosyjskojęzycznych tekstów. Trudności nastrocza również ustalenie innych parametrów socjo-biolektalnych, takich jak wiek czy pochodzenie partnerów. Pomimo że przybliżoną informację o wieku komunikantów można niekiedy

3. ANALIZA AKTÓW ZAPROSZEŃ

3.1. UMIEJSCOWIENIE AKTÓW ZAPROSZEŃ W TREŚCI WIADOMOŚCI

Rozpoznanie usytuowania polskojęzycznych aktów zaproszeń w tekstach pocztówkowych pozwala skonstatować, że najczęściej są one umieszczane w postscriptum (prawie 60% wiadomości). Zob. np.:

Moc życzeń z Odrzechowej dla wuja i cici zasyłają Pilichowie.

PS. Kochani, dziękujemy Wam za uroczyste przyjęcie oraz **serdecznie zapraszamy w Bieszczady. Prosimy przyjechać jeszcze w lipcu**. Do zobaczenia¹⁴

Około 25% aktów zaproszeń napisanych w języku polskim zamieszczono w części zasadniczej wiadomości. Zob. np.:

Kochana Dorotko!

Pogoda nam się udała. Słońce dogrzewa nam niemal przez cały dzień. Korzystamy więc ile się da, ale jest to trochę męczące. Za kilka dni wracamy do domu.

Wpadnij do nas na niedzielę, to sobie pogawędzimy.

Przesyłamy Wam wraz z uściskami moc serdecznych pozdrowień.

Wanda, Sylwek z dziećmi

W pozycji terminalnej tekstu (przed podpisem) sytuuje się zaś niemal 15% aktów. Zob. np.:

Serdeczne pozdrowienie z Olsztyna, gdzie zatrzymaliśmy się w drodze po Piotrusia. Zabieramy go z obozu sportowego z Giżycka dwa dni wcześniej, bo 15.08 lecimy w trójkę nad Morze Czarne. **Ciociu kochana, jeżeli Ci tylko zdrowie pozwoli — zapraszamy do nas.**

Basia i Jerzy

pozyskać w sposób pośredni — m.in. poprzez ustalenie, jaki rodzaj więzi rodzinnej łączy nadawcę i odbiorcę (np. wnuka i babcię) — z uwagi na niemożność dokonania precyzyjnych rozstrzygnięć w tym zakresie parametr wieku nie jest wykorzystywany w badaniach. W większości przypadków lektura wiadomości umożliwia natomiast określenie płci komunikujących się osób (na podstawie informacji zawartych w podpisach oraz form gramatycznych). Dalej przytaczamy dane dotyczące liczby przedstawicieli konkretnej płci wśród nadawców aktów zaproszeń: 1) w tekstach napisanych w języku polskim: kobieta — 34, mężczyzna — 12, grupa mieszana — 33, grupa kobiet — 9, grupa mężczyzn — 1; 2) w tekstach napisanych w języku rosyjskim: kobieta — 34, mężczyzna — 7, grupa mieszana — 61, grupa kobiet — 2. Powyższe dane uwidaczniają, że wysyłanie zaproszeń oraz — w szerszym ujęciu — samo przekazywanie wiadomości na pocztówkach było w omawianym okresie domeną kobiet oraz grup krewnych i znajomych.

¹⁴ Cytaty zaczerpnięte z materiału źródłowego przytacza się w tekście w oryginalnej postaci.

AKTY ZAPROSZEŃ...

Odnotowano wyłącznie jedną wiadomość, w której zaproszenie wystąpiło w pozycji inicjalnej w stosunku do pozostałych komponentów tekstu.

Rosyjskojęzyczne akty zaproszeń są z reguły umiejscawiane po zwrocie adresatywnym i akcie życzeń (ponad 45% tekstów). Zob. np.:

Дорогая Фиса Н., Павел, Глафира Н., Мария И., Василий Н., Андрей!
Поздравляем Вас с праздником 1е мая, желаем крепкого здоровья, семейного счастья, праздничного настроения и всего хорошего. **Приезжайте к нам, пожалуйста.**
Зоя.

Nieco rzadziej spotykana jest konfiguracja obejmująca formułę adresatywną, akt życzeń, akt informujący o aktualnej sytuacji nadawców/akt przeproszenia oraz akt zaproszenia (niemal 30% materiału) np.:

Дорогие Анна Ивановна и Саша!
Сердечно поздравляем Вас с Новым 1988 годом! Желаем крепкого здоровья на многие годы, успехов в труде, счастья в личной жизни.
Сообщаю, что Игорь пришел домой 4 ноября, сейчас уже работает, у нас всё нормально, живы, здоровы. Пишите, что у вас нового, а лучше, **приезжайте к нам в гости.**
С приветом, всё наше семейство.

W około 15% tekstów zaproszenie zaobserwowano zaś w dopisku, który nie został oznaczony za pomocą skrótowca *PS* lub jego odmiany graficznej¹⁵ np.:

Уважаемая Нина Павловна!
Поздравляем Вас со знаменательным юбилеем 60-летием со дня рождения. От всей души желаем Вам крепкого здоровья, долгой, счастливой и радостной жизни и всего самого наилучшего. Будьте всегда такой же доброй, жизнерадостной. Пусть те оставшиеся годы вашей жизни будут светлыми, радостными, не знающими горя. Всего, Всего Вам доброго.
С искренним уважением, П.Н.Ф.В.
Очень сожалеем, что не можем лично поздравить Вас. Очень просим от нашего имени выпить по бокалу за Ваше здоровье. **Приезжайте к нам в гости.**

Ponad 6% rosyjskojęzycznego materiału stanowią wiadomości, w których zaproszenie umieszczane jest bezpośrednio po zwrocie adresatywnym. Zjawisko to jest charakterystyczne dla tekstów, których

¹⁵ Skrótowiec ten odnotowano wyłącznie w ok. 4% rosyjskojęzycznych wiadomości zawierających w treści akty zaproszeń.

treść jest (niemal) całkowicie podporządkowana funkcji komunikacyjnej zaproszenia. Zob. np.:

Уважаемый Виктор Кириллович,
Приглашаем в ж.д. клуб. в 17.00 21.04. 88 года для вручения Вам медали „70 лет Вооружённых Сил СССР”.
 Райвоенком.

Powyższe dane unaoczniają różnice w zakresie umiejscowienia aktów zaproszeń w polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomościach. Polacy najczęściej sytuują je bowiem w ramach postscriptum, natomiast Rosjanie rezerwują dla nich przede wszystkim zasadniczą (niemal centralną) część wiadomości.

3.2. FORMALNO- I PRAGMATYCZNOJĘZYKOWA ANALIZA AKTÓW ZAPROSZEŃ

3.2.1. AKTY ZAPROSZEŃ W JĘZYKU POLSKIM

W polskojęzycznym materiale tekstowym zaobserwowano zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio akty zaproszeń. Akty bezpośrednie, które zawierają w czasownik performatywny *zapraszam/zapraszamy*, stosowane są rzadko (łącznie 25 przypadków). Przybierają one zróżnicowaną formę — część z nich tworzona jest za pomocą performatywu *zapraszam/zapraszamy*, któremu może towarzyszyć forma adresatywna i/lub aktanty (określenie nadawcy i/lub odbiorcy) i/lub okolicznik celu i/lub miejsca i/lub czasu¹⁶ (7), np. *Zapraszamy do nas na Święta; Zapraszamy Was do nas kiedy Wam tylko pasuje; Zapraszam do nas; Zapraszam Pana do Warszawy w tym tygodniu; Aniu¹⁷, zapraszamy cię na odpust św. Jacka w dniu 21.8.94.*

¹⁶ Zastosowanie okoliczników służy wywołaniu efektu grzecznościowego.

¹⁷ W rozpatrywanych tekstach formy adresatywne (imiona w formie wołacza bądź wokatywy typu *kochana*) są obecne przede wszystkim w korespondencji kobiet. Ich zastosowanie zdaje się uwiarygadniać tezę o dużej powszechności językowych zachowań grzecznościowych w języku kobiet — na ten temat w odniesieniu do innego materiału językowego, odpowiednio listów pochodzących z początku lat. 90 XX w. oraz języka mówionego mieszkańców Krakowa z lat 80. XX w., wypowiadają się m.in. Dorota Mazan i Kazimierz Ożóg — zob. D. Mazan, *Nierównouprawnienie płci...*, s. 173–179; K. Ożóg, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków 1990.

AKTY ZAPROSZEŃ...

Jednokrotnie w celu wzmocnienia mocy illokucyjnej bezpośredniego zaproszenia (tj. w celu ponaglenia odbiorców do odwiedzenia nadawców) zastosowano także zdanie jednoczłonowe czasownikowe *Czekamy*, np. *Zapraszamy na bajeczki. Czekamy*. Jeden akt zawierający performatyw *zapraszam* (zaproszenie na przysięgę wojskową) przyjmuje postać wierszowaną, zob.:

Piękna jest Kieleckich
Gór i lasów wstęga,
Lecz jeszcze piękniejsza
Będzie ma przysięga.
Będę składał ślubowanie,
Więc zapraszam Ciebie na nie.

Nieznacznie częściej spotykane są akty, w których treści czasownik *zapraszać* łączy się z modyfikatorem przysłówkowym *serdecznie* (9), zob. np.: [...] *serdecznie zapraszam na przyjazd do Bydgoszczy; Serdecznie zapraszam do nas; Serdecznie Panią zapraszamy do Gdańska; SERDECZNIE ZAPRASZAM NA GAURA-PURNIMĘ, NAJWIĘKSZE OBOK JANMASHTAMI ŚWIĘTO WISZNICKIE; [...] serdecznie zapraszamy Cię do nas, gdy będziesz na naszym terenie*. Użycie tego modyfikatora służy zwiększeniu uprzejmości aktu. Podobnie jak ma to miejsce w omówionej powyżej grupie aktów, w jednym przypadku siła illokucyjna aktu z modyfikatorem przysłówkowym *serdecznie* również została wzmocniona poprzez użycie czasownika *czekać*, zob.: *Serdecznie zapraszamy do nas [...] Czekamy na Waszą odpowiedź i przyjazd*.

W dwóch przypadkach performatyw *zapraszamy* został umiejscowiony w postpozycji do informacji dotyczącej okoliczności planowanego spotkania partnerów interakcji: *Święta spędzamy w domu – zapraszamy; Spotkamy się na Święto Zmarłych – zapraszamy*. Wymienione akty odnotowano wyłącznie w wiadomościach przesyłanych w gronie rodzinnym.

Niekiedy bezpośrednie akty zaproszeń uzupełniane są w ramach jednej wiadomości aktami zaproszeń o charakterze pośrednim, zawierającymi czasownik *proszę* (2)¹⁸, zob.: [...] *bardzo prosimy o wcześniejszy przyjazd do nas, zapraszamy!*; *Serdecznie zapraszamy w Bieszczady. Prosimy przyjechać jeszcze w lipcu*. Kumulacja

¹⁸ Warto zaznaczyć, że akty w tej formie – wykazujące formalnojęzykowe podobieństwo do aktów prośby ze względu na użycie wyrazu *proszę* – nie zostały włączone do klasyfikacji polskojęzycznych aktów zaproszeń przez Marcejanik.

aktów zaproszeń w jednej wypowiedzi ma na celu zwiększenie jej mocy illokucyjnej; zabieg ten jest charakterystyczny dla bliskich kontaktów rodzinnych.

Poza tym jeden bezpośredni akt o strukturze wypowiedzenia złożonego zawiera zdanie podrzędne warunkowe: *Ciociu kochana, jeżeli Ci tylko zdrowie pozwoli – zapraszamy do nas*. W tym przypadku użycie zdania warunkowego ma na celu zmniejszenia kategoryczności aktu.

Czterokrotnie zaobserwowano rozbudowane akty zaproszeń o uroczystym charakterze, w których występują orzeczenia złożone *mam zaszczyt zaprosić* oraz *pragnę zaprosić*. W większości przypadków tego rodzaju komunikaty sformułowane są przez mężczyzn zapraszających odbiorców na przysięgę wojskową np. *Niniejszym mam zaszczyt zaprosić M. A. Macków na Uroczystą Przysięgę Wojskową, która odbędzie się w COSSTWL. w Oleśnicy dn. 13–12–1981 r. o godz. 9:00; Nie wiemy czy dojdzie na czas ta kartka, ale mamy zaszczyt zaprosić Rodzinę na przysięgę, która się odbędzie dnia 12.XII.1976 r. o godz. 9.00.*

Należy podkreślić, że mimo obecności bezpośrednich aktów zaproszeń w polskojęzycznym materiale tekstowym, ponad dwukrotnie częściej spotykane są w nim akty o charakterze pośrednim (łącznie 64). Ich użycie znamionuje bliską (rodzinną bądź koleżeńską) więź uczestników aktu komunikacji. Nieoficjalny charakter tego rodzaju wypowiedzi sprawia, że ich forma upodabnia się do dialogu mówionego. Treść omawianych aktów w wielu przypadkach nie precyzuje ram czasowych oraz miejsc planowanych spotkań. Z reguły zawierają one formy trybu rozkazującego czasownika¹⁹ (20), zob. np.: *Przyjedźcie do mnie w niedzielę; Wpadnij do mnie kiedy!; Basiu, przyjdź w piątek do mnie!*. Akty w tej formie zaobserwowano głównie w wiadomościach autorstwa kobiet i grup mieszanych, mężczyźni stosują je zaś jednostkowo. Czasami przyjmują one postać zdań jednoczłonowych czasownikowych np. *Przyjedź!*. Częściej jednak akty z imperativusem czasownika tworzone są według modelu: *przyjedź/ wpadnij/ odwiedź/ wybierz się* + okolicznik miejsca i/lub czasu, zob. np.: *Wpadnij do mnie kiedyś!; Krystyna, przyjedź do nas w sobotę;*

¹⁹ Pawłowska wskazuje, że już w polszczyźnie XVIII i XIX w. zaproszenia często przybierały formę rozkaznika – była to rozpowszechniona we wszystkich warstwach społecznych forma, stosowana w relacjach symetrycznych, a także w sytuacji, gdy zapraszający miał wyższą rangę niż odbiorca. Zob. A. Pawłowska, *Formuły werbalne...*, s. 161.

Wpadnij do nas na niedzielę [...]; Basiu, przyjdź w piątek do mnie!; Wybierz się do nas. Te spośród przywołanych aktów, w których odnotowano obecność form adresatywnych (por.: *Basiu, Krystyna*), są charakterystyczne dla korespondencji prowadzonej w gronie kobiet. W jednym przypadku zastosowano modulant *koniecznie*, którego użycie zwiększa ładunek grzecznościowy oraz siłę illokucyjną aktu²⁰: *Koniecznie przyjedź na imieniny ciotki (7.V)*. Również wyłącznie w jednej wiadomości wymienionej między koleżankami forma rozkaznika łączy się z wykładnikiem grzeczności *proszę*: *Proszę Cię, przyjedź do mnie w piątek [...]*²¹.

Trzynastokrotnie akty zawierające formę trybu rozkazującego czasownika przyjmują postać zdania złożonego z wypowiedzeniem podrzędnym okolicznikowym warunku np. *Jeśli możesz Marysiu, to wpadnij do mnie 20.V. w poniedziałek przed południem; Jeśli będziesz chciał, to przyjedź po 7.12 [...]; O ile masz czas, to proszę Cię, przyjedźcie do mnie; Jeżeli będziesz, to przyjdź do mnie; Zdziśku, jeżeli będziesz mógł, to przyjedź na święta; Beniu, jak będziesz w kraju, odezwij się albo wpadnij do nas [...]*. Zdania warunkowe sprawiają, że akty te odbierane są jako niekategoryczne, albowiem pozostawiają adresatowi możliwość zadecydowania, czy oraz kiedy skorzysta z zaproszenia. Z reguły są one spotykane w korespondencji kobiet.

Zdarza się również, że w ramach jednego aktu mowy formy trybu rozkazującego prostego i złożonego łączone są z czasownikiem *czekam*, który zwiększa siłę illokucyjną wypowiedzi (3): *Przyjeżdżaj z dziewczyną jak pisałeś [...]* *Czekamy na Was; Jeżeli możesz, przyjedź, zawsze czekam; Panie Stasiu, niech Pan zbierze Panie i czekam*. Akty o tej strukturze zaobserwowano jedynie w kobiecych wiadomościach.

Niekiedy pośrednie akty zaproszeń wyrażane są jedynie za pomocą czasownika *proszę* i formy bezokolicznika (4) np. *Bardzo proszę odwiedzić nas; Jak tylko wydobrzejesz, proszę przyjechać do mnie; Mieszkam w Kozach, proszę mnie odwiedzić*. Zastosowany w nich infinitivus sygnalizuje dystans między uczestnikami komunikacji. Moc illokucyjna aktów zawierających wyraz *proszę* także może być zwiększana za pomocą czasownika *czekamy* (3), zob. np.: *Pisałaś Ja-*

²⁰ Modulant ten często towarzyszy złożonym formom imperatywnym i pełni funkcję grzecznościową, gdyż wyraża dążenie do spotkania z odbiorcą — zob. M. Marcjanik, *Polska grzeczność...*, s. 106.

²¹ Zaproszenia z członem werbalnym w formie trybu rozkazującego są obudowywane wykładnikiem prośby *proszę* w celu zwiększenia uprzejmości aktu — zob. A. Pawłowska, *Formuły werbalne...*, s. 162.

dziu, że macie zamiar przyjechać przed końcem wakacji. To proszę bardzo, czekamy; Irenko! Prosimy, czekamy na Was w pierwszy dzień świąt z Mamusią i Jolą.

W materiale zaobserwowano również zdania oznajmujące z czasownikami *czekać* oraz *oczekiwać*, w których następuje elipsa performatywu *zapraszamy* bądź form rozkazownika (6) np. *CZEKAM W SIERPNIU; Czekamy w czwartek o 11.00; Oczekujemy Ciebie w sobotę*. W aktach tych intencja zaproszenia komunikowana jest wyłącznie za pomocą czasownika *czekać*, który stanowi na tyle charakterystyczny element tekstowej obudowy zaproszeń w wiadomościach pocztówkowych, że niejako „przejmuje” on ich funkcję komunikacyjną.

W sposób implicytny illokucja zaproszenia obecna jest także w aktach wyrażających zniecierpliwienie spowodowane brakiem spotkań z odbiorcami lub niemożnością skontaktowania się z nimi np. *Przykrzy już nam się bez miłych odwiedzin Pani Zosi; Od 2-go września codziennie kilka razy telefonujemy do Państwa celem zaproszenia do nas!*. Dwukrotnie odnotowano zaś akty utworzone za pomocą konstrukcji *mam nadzieję, że: Mam nadzieję, że odwiedzisz nas przed wyjściem „do cywila”; Mam nadzieję, że przyjedziesz na „opłatek” [...]*. Podobnie jak omówione wyżej akty, realizują one intencję zaproszenia implicytnie.

W rozpatrywanych wiadomościach obecne są także zdania z czasownikiem w formie trybu oznajmującego, przypuszczającego i rozkazującego, w których można wyodrębnić partykułę *może*, wyrażającą propozycję spotkania (8) np. *Może byś wpadła z początkiem września; Miałas życzenie przyjechać, może się zdecydujesz; Przyjedźcie do nas może na niedzielę [...]; Bardzo byśmy się ucieszyli Ciebie zobaczyć, może się jednak kiedyś wybierzesz*. Ta forma aktów zaproszeń sprawia, że odbierane są one jako uprzejme i niekategoryczne.

Zaproszenie w formie pytania wystąpiło zaś wyłącznie jednokrotnie w wiadomości wymienionej pomiędzy dwiema grupami znajomych i ma postać: *A może... + czasownik w formie trybu oznajmującego, zob.: A może zaplanujecie sobie „urlop” w Olsztynie u nas?*

3.2.2. AKTY ZAPROSZEŃ W JĘZYKU ROSYJSKIM

W rosyjskojęzycznym materiale także zaobserwowano zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio akty zaproszeń. Akty bezpośrednie są spo-

tykane okazjonalnie (7). Zawierają one czasownik performatywny *приглашаю/приглашаем* oraz takie komponenty, jak określenie odbiorcy oraz precyzyjna informacja o celu, miejscu i czasie spotkania: *Вас и Вашего мужа приглашаем на свадьбу, которая состоится в помещении столовой-директорской ул. Ломоносова 45 14 июня (пятница) в 7 часов вечера; Приглашаем в ж.д. клуб. в 17.00 21.04. 88 года для вручения Вам медали „70 лет Вооружённых Сил СССР”; Приглашаем вас на встречу пенсионеров 10 октября в 15:00 в столовой ИММ „Правда севера”; Приглашаем Вас на „Час памяти павших”, который состоится 7 мая в 15:00.* W większości przypadków bezpośrednie akty zaproszenia są wystosowywane przez różnorodne instytucje i cechuje je oficjalny charakter (por. powyższe zaproszenia na uroczystość wręczenia medalu, spotkanie emerytów i spotkanie z poetami).

Podobnie jak ma to miejsce w polskojęzycznych aktach zaproszeń, w rosyjskojęzycznych tekstach dominują zaproszenia o charakterze pośrednim (97). Ten stan rzeczy również należy złożyć na karb w przeważającym stopniu prywatnych, nieoficjalnych relacji osób komunikujących się za pośrednictwem kart pocztowych. Większość aktów pośrednich przybiera formę wypowiedzeń z czasownikiem w formie trybu rozkazującego (31). Niekiedy przyjmują one postać zdań jednocłonowych czasownikowych, okazjonalnie uzupełnionych o okolicznik czasu np.: *Приезжай; Приезжайте; Приезжай летом; Мама и папа приезжайте 7го ноября.* W ich skład może wchodzić również okolicznik miejsca wyrażony za pomocą wyrażenia przyimkowego *к нам* np. *Приезжайте к нам; Приезжайте к нам, не забывайте.* Można zaobserwować również wiadomości, w których imperativus czasownika łączy się z formą bezokolicznika np.: *Приходите нас проводить и погостить; [...] приезжайте нас проводить.* W celu nadania aktom w tej formie grzecznościowego charakteru nadawcy używają niekiedy form adresatywnych oraz partykuły *пожалуйста* np. *Валентина, приходи ко мне; Заходи, Тася, очень буду рада!; Приезжайте к нам, пожалуйста.* Wskazane wykładniki grzeczności są charakterystyczne dla wiadomości pisanych przez kobiety połączone z adresatami relacją rodzinną bądź koleżeńską. Jednokrotnie zaobserwowano obecność modulantu *обязательно*, którego użycie ma na celu zwiększenie siły illokucyjnej aktu.

Najczęściej w materiale spotykane są zaproszenia do domu nadawców z czasownikiem w formie imperatywnej, realizujące mo-

del *Приходи(-те)* (*Приезжай(-те)*, *Заходи(-те)* itp.) (+ к нам) + в *гости* (38) np. *Приезжайте к нам в гости; Приезжайте в гости; Приходи в гости; Приезжайте к нам на праздник в гости; Заходи в гости*. Odtwarzalność aktów w tej postaci sprawia, że zyskują one status frazemu charakterystycznego dla komunikacji prowadzonej z wykorzystaniem kart pocztowych. Jego użycie jest typowe dla swobodnej komunikacji prowadzonej w gronie rodzinnym i koleżeńskim.

Odnotowano także akty przyjmujące postać zdań złożonych z orzeczeniem w formie imperativusa czasownika (6) np. *Будет желание и время, приезжай на май; Приезжайте к нам, когда будет время; Будет возможность, приезжайте к нам, кто может; Квартиру как получу, приезжайте!; Будешь в Москве, звони на работу мне или приезжай*. Treść skonstruowanych w ten sposób aktów nie narzuca odbiorcom konkretnych ram czasowych i pozostawia możliwość wyboru dogodnego dla nich terminu skorzystania z zaproszenia.

W ramach jednej wypowiedzi akty zawierające formy trybu rozkazującego czasownika łączą się niekiedy z czasownikiem *ждать* (5). Użycie tej konstrukcji — będącej, podobnie jak ma to miejsce w polszczyźnie, szczególnym rodzajem frazemu towarzyszącego aktom zaproszeń — informuje o gotowości odbycia spotkania z adresatami oraz pobudza ich do odwiedzenia nadawców, tym samym zwiększając moc illokucyjną aktu: *Приезжайте. Ждём; Приезжайте, ждем с нетерпением; Приезжайте в гости. Ждем; Приезжайте к нам на Новый год, будем ждать*. Akty w tej formie stosowane są najczęściej przez kobiety.

Tak jak w polskojęzycznych wiadomościach, do wyrażenia intencji zaproszenia w języku rosyjskim wykorzystywane są również formy trybu oznajmującego czasownika. Akty przynależące do tej kategorii mają charakter implicytny i z reguły zawierają w swoim składzie leksykalnym czasownik *ждать*, który — ze względu na częste występowanie w otoczeniu aktów zaproszeń — niejako „zapożycza” funkcję komunikacyjną zaproszenia (13) np.: *Ждем в гости; Ждем Вас в гости; Ждём в гости в новом году; Вас ждем у нас во Владивостоке в 1971 г.; Летом ждем на даче*. Ta forma aktów jest charakterystyczna dla wiadomości wymienianych przez partnerów, których łączą bliskie kontakty, przede wszystkim rodzinne.

Poza tym illokucja zaproszenia realizowana jest w wypowiedziach wyrażających radość ze spotkań z adresatami: *Я всегда буду рад*

*принять Вас. Двукратно intencja zaproszenia manifestuje się zaś za pośrednictwem aktów mówiących o nadziei na przebywanie z odbiorcami np. *Храню надежду, что в 1978 году мне повезет слушать музыку и читать стихи с Вами; Все надеюсь, что ты поедешь на Юг и заедешь к нам.* W jednym przypadku pragnienie spotkania z partnerem wyrażane jest z kolei za pomocą czasownika wolitywnego *хочу*: *Очень хочу, чтобы вы приехали ко мне в гости и посмотрели Челябинск.**

Trzykrotnie odnotowano akty, w których orzeczenie występuje w formie trybu przypuszczającego czasownika. Illokucja zaproszenia jest w nich realizowana pośrednio, za pośrednictwem aktu skargi np. *Нина, Андрейко и Саша, Пишите письмо, очень ждем, хоть бы раз приехали к нам; Хотелось бы верить, что дедушка и бабушка не забыли нас, хоть бы когда-нибудь нас по телефону побеспокоили, если нельзя к нам приехать.* Tak skonstruowane akty są adresowane do partnerów połączonych z nadawcami bliską i swobodną relacją, umożliwiającą sięganie po akty o prymarnie odmiennej funkcji komunikacyjnej.

Tylko w jednym tekście zaobserwowano zaś zaproszenie w formie pytania: *Почему совсем не заходишь в гости, не обиделась ли на нас?*

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, w wiadomościach pisanych w obu językach przeważają pośrednie akty zaproszeń (głównie przybierające formę imperatywną), które są przekazywane w gronie rodzinnym lub wśród bliskich znajomych. Najczęściej werbalizują one ogólną chęć zobaczenia adresatów i rzadko precyzują czas i/lub miejsce proponowanych spotkań.

3.3. AKTY MOWY OTACZAJĄCE AKTY ZAPROSZEŃ W KONTEKŚCIE PRE- I POSTPOZYCYJNYM

3.3.1. POLSKOJĘZYCZNE WIADOMOŚCI

Jak odnotowano wcześniej, akty zaproszeń bywają obudowywane innymi aktami mowy. Akty te mogą pełnić różnorodne funkcje komunikacyjne, jednak przede wszystkim mają one na celu wzmocnienie mocy illokucyjnej zaproszeń. Analiza otoczenia polskojęzycznych aktów zaproszeń dowodzi, że najczęściej towarzyszą im akty prośby (14; niemal 27% wszystkich aktów mowy dopełniających akty zaproszeń

w tekstach napisanych w języku polskim) np. *Serdecznie Panią zapraszamy do Gdańska. **Proszę napisać dokładniej, kiedy Pani przyjedzie; [...] serdecznie zapraszamy Cię do nas, gdy będziesz na naszym terenie. Napisz (lub zadzwoń) kiedy będziesz; Oczekujemy Ciebie w sobotę — podaj konkretną godzinę, o której należy Cię odebrać z dworca.*** Powyższe przykłady pokazują, że przedmiotem próśb obudowujących zaproszenia jest najczęściej informacja o konkretnej dacie przyjazdu.

Spotykane są także zaproszenia, które zostały uzupełnione o akt stanowiący ich uzasadnienie (6; 11,5%: *Serdecznie zapraszam. **Brak mi bardzo czwartego do brydża; Wpadnij do nas na niedzielę, to sobie pogawędzimy; Przyjeżdżajcie, bo zabraknie potem słońca***) oraz akty nawiązujące do faktu, iż odbiorcy już wcześniej wyrażali zamiar odwiedzenia nadawców (5; 9,6% — zob. np.: *Pisałaś Jadziu, że macie zamiar przyjechać przed końcem wakacji. To proszę bardzo, czekamy [...]; **Chciałaś do nas przyjechać [...] może się jednak kiedyś wybierzesz — czekamy!!!; Miałas życzenie przyjechać, może się zdecydujesz?***).

Zaobserwowano również akty mówiące o aktualnym miejscu pobytu nadawców, do którego zapraszany jest odbiorca (5; 9,6%) np. ***Mieszkam w Kozach, proszę mnie odwiedzić; Jestem na przymusowych wczasach, wykorzystując zaległy urlop. Serdecznie zapraszam.*** Oprócz tego wyodrębniono akty informujące o atrakcyjności miejsca, w którym aktualnie przebywają nadawcy, mające na celu zachęcenie odbiorców do jego odwiedzenia (3; 5,8%) np. *Roman, **przyjedź na niedzielę, naprawdę jest pięknie; [...] bardzo prosimy o przyjazd do nas zapraszamy! Jest tu dużo obiektów do zwiedzania; Przyjeździecie do nas może na niedzielę — tutaj jest b. ładnie.***

Poza tym w wiadomościach obecne są pośrednie akty przeproszenia, w kontekście których zaproszenie pełni funkcję zadośćuczynienia za popełnione przewinienie (2; np. [...] ***proszę wybaczyć, nie mogłam być w Gdańsku na umówioną godz.*** Zapraszam Pana do Warszawy w tym tygodniu), akty podziękowania za kartkę i życzenia (2; zob. np.: ***Sława — otrzymaliśmy Twoją kartkę. Bardzo dziękujemy i serdecznie zapraszamy Cię do nas, gdy będziesz na naszym terenie,*** akty deklaracji pomocy (2; zob. np.: *Serdecznie Panią zapraszamy do Gdańska. **Proszę napisać dokładniej, kiedy Pani przyjedzie, to przyjdziemy na dworzec po Panią***) oraz (w ramach formuły kończącej wiadomość) akty pożegnania (2; np. ***Do zobaczenia, może kiedyś ciocia wpadnie).***

Pozostałe akty mowy otaczające akty zaproszeń są spotykane jednostkowo (10; 19,2%). W tej grupie można wskazać m.in. na akt pozdrowienia zastosowany w funkcji zakończenia kontaktu (np. **Łączymy serdeczne pozdrowienia i ponawiamy nasze zaproszenie do nas**), akt wyrażający radość ze spotkania (np. **Bardzo byśmy się ucieszyli Ciebie zobaczyć, może się jednak kiedyś wybierzesz – czekamy!!!**), akt werbalizujący tęsknotę za odbiorcą (np. **Zdziśku, jeżeli będziesz mógł, to przyjedź na święta, będę na Ciebie czekać. Bardzo mi jest Ciebie ostatnio brak**), akt wyrażający nadzieję na spotkanie (zob.: **Jeżeli będziecie mogły, to przyjedźcie 28 lub 29 rano, bo 29 po południu wyjeżdżam nad morze. Mam nadzieję, że się spotkamy**) czy akt będący wyrzutem wobec odbiorców (np. **Beniu, jak będziesz w kraju odezwij się albo wpadnij do nas, nie jest to taki szmat drogi!!**).

Jak można zaobserwować, wiele spośród wymienionych aktów ma charakter grzecznościowy, m.in. dominujące w materiale akty prośby, lecz także przeproszenia czy podziękowania. Spotykane są ponadto akty służące przekazaniu informacji o celu zaproszenia bądź o aktualnym miejscu przebywania nadawców. Niekiedy dopełnianie zaproszeń innymi aktami mowy może również służyć nawiązaniu do wcześniejszych kontaktów między partnerami, zachęceniu adresatów do odwiedzin czy wyrażeniu tęsknoty.

3.3.2. ROSYJSKOJĘZyczne WIADOMOŚCI

Tak jak ma to miejsce w polskojęzycznych wiadomościach, również rosyjskojęzycznym aktom zaproszeń najczęściej towarzyszą akty prośby (12; 33% wszystkich aktów obudowujących akty zaproszeń w rosyjskojęzycznych tekstach). W przeciwieństwie do tekstów napisanych w języku polskim ich przedmiotem jest jednak głównie kontakt listowny – treść ta jest wyrażana za pomocą charakterystycznego dla korespondencji pocztówkowej połączenia wyrazowego *Пишите*, *приезжайте* oraz jego wariantów np. **Пишите, приезжайте; Пишите, что у вас нового, а лучше, приезжайте к нам в гости; Пишите о себе и заезжайте к нам [...]**.

Poza tym w skład formuł zaproszeniowych wchodzi akty wyrażające radość i zadowolenie ze spotkania z adresatami, które także przyjmują postać stałego związku wyrazowego *буду (очень) рад* (7; 19,4%) np. **Приезжайте меня проведать, буду рада; Приезжайте, мы будем очень рады; Заходи Тася, очень буду рада!**

Odnotowano również obecność aktów mowy stanowiących wyraz zachęty do odwiedzenia nadawców (6; 16,7%). Zachęta ta przyjmuje postać pochwały aktualnego rozkładu autobusów, informacji o zbliżającym się lecie oraz wiadomości o atrakcyjności miejsca, w którym mieszkają nadawcy: [...] *вы приезжайте нас проведать, **теперь хорошо автобусы идут; Подходит лето, приезжайте к Нам в гости; Приглашаем в гости, приезжайте, скоро у нас будет ледоход, тёплая погода, природа, и т.д., и т.п. Не пожалеете.***

Oprócz tego zaobserwowano okazjonalne przykłady takich aktów mowy (łącznie 30,6%), jak pytania pobudzające do odwiedzenia nadawców (2; np. **Когда приедете? Приезжайте**), akty mówiące o zamiarach nadawców (2; np. *Приходите к нам 31 декабря. **Мы с Лёшей будем вдвоём***), akty wyrażające deklaracje (2; np. [...] *квартиру как получу, приезжайте! **Я тебе напишу тогда***), akty implicytnie komunikujące żal do odbiorców (2; np. **Что-то Вы нас совсем забыли. Или мы Вам так плохо в жизни сделали. Приходите к нам 31 декабря [...]**), akty mówiące o chęci spotkania z adresatami (2; np. *Приезжайте к нам в гости, **так хочется увидеться, поговорить!***) oraz akt informujący o aktualnym miejscu pobytu nadawców (1; np. *Приезжайте в гости. **Мы в новой квартире***).

Powyższy przegląd pokazuje, że tak jak w wiadomościach napisanych po polsku, rosyjskim zaproszeniom najczęściej towarzyszą akty prośby — nie dotyczą one jednak daty przyjazdu, lecz wyłącznie kontaktu listowego. Kolejnym podobieństwem między porównywanymi grupami językowo-kulturowymi jest tendencja do wzmacniania siły illokucyjnej zaproszeń za pomocą aktów zachęcających do odwiedzenia adresatów. Jednakże w rosyjskojęzycznych tekstach częściej spotykane są akty mowy wyrażające radość i zadowolenie ze spotkania z odbiorcami. W przeciwieństwie do Rosjan Polacy wykazują zaś większą skłonność do precyzowania celu zaproszenia i informowania odbiorców o swojej obecnej sytuacji.

4. PODSUMOWANIE

Przedstawiona charakterystyka aktów zaproszeń prowadzi do wniosków dotyczących kilku płaszczyzn ich funkcjonowania. W toku analizy udało się wykazać, że akty występujące w polskojęzycznych

wiadomościach mają peryferyjny charakter i w większości przypadków można je zaobserwować w końcowym komponencie treści (ogółem ok. 75% materiału). Rosjanie z kolei częściej sytuują je bliżej centrum tekstu (ponad 50% wiadomości). Wskazane różnice mogą świadczyć o tym, że zaproszenie w dużej mierze stanowi dla Polaków dodatkowy element tekstu o charakterze fatycznym (pełni ono funkcję podtrzymania kontaktu), niekonstytuujący głównej treści wiadomości²², podczas gdy Rosjanie preferują umieszczanie aktów zaproszeń w pozycji do centralnego dla kartek okolicznościowych aktu życzeń.

Omówione zostały także własności formalno- i pragmatycznojęzykowe aktów zaproszeń. Dowiedziono, że akty bezpośrednie są rzadko spotykane w tekstach formułowanych w obu językach (28% polsko- i 7% rosyjskojęzycznych wiadomości) oraz cechują się oficjalnością znamionującą dystans między partnerami — zjawisko to jest szczególnie widoczne w materiale rosyjskojęzycznym ze względu na instytucjonalną proveniencję tej grupy zaproszeń. Zdecydowanie częściej stosowane są akty pośrednie (72% polsko- i 93% rosyjskojęzycznych tekstów), zazwyczaj przybierające formę zdań z orzeczeniem w formie rozkaznika, które rzadko precyzują czas i miejsce proponowanych spotkań. Przypuszczalnie przewaga aktów pośrednich wiąże się z tym, że w analizowanym okresie korespondencję pocztówkową prowadziły głównie osoby połączone bliskimi stosunkami oraz miała ona swobodny, nieskrępowany charakter, który przyczyniał się do braku ścisłości przekazywanych komunikatów.

Udowodniono również pewne podobieństwa aktów obudowujących akty zaproszeń w kontekście pre- i postpozycyjnym w tekstach pisanych w obu językach. Zarówno w polsko-, jak i rosyjskojęzycznych wiadomościach najczęściej spotykane są bowiem akty prośby (27% polsko- i 33% rosyjskojęzycznych kontekstów). Można jednak zaobserwować różnice w ich przedmiocie: Polacy częściej precyzują cel zaproszenia i informują o miejscu swojego aktualnego pobytu, podczas gdy Rosjanie wykazują większą skłonność do wyrażania radości z mającego się odbyć spotkania.

Poza tym odnotowano, że wykładniki grzeczności — tak bezpośrednie (np. formy adresatywne, partykuła *пожалуйста*), jak i pośrednie (zdania warunkowe podrzędne) — są, niezależnie od języka wiadomości, częściej stosowane przez kobiety. Tendencja ta może potwierdzać prawdziwość sądu o większej grzeczności językowej

²² Wniosek ten nie odnosi się do nielicznych tekstów, w których zaproszenie stanowi główny komponent treści.

kobiet w porównaniu z mężczyznami. Kobiety również częściej intensyfikują moc illokucyjną aktów zaproszeń za pomocą konstrukcji z czasownikami *czekać* i *ждать*, poprzez które wyrażają silne dążenie do kontaktu z adresatami. Oprócz tego ustalono, że niektóre formy zaproszeń są charakterystyczne dla relacji rodzinnej (np. rosyjskojęzyczne akty z członem werbalnym *ждать*). Interesującym zjawiskiem związanym z charakterem relacji partnerów interakcji jest także fakt, że zaproszenia przekazywane w gronie rodzinnym mogą przyjmować niekiedy postać zarzutu. Wydaje się, że ten stan rzeczy może stanowić rezultat przyjacielskich relacji uczestników komunikacji, które wpływają na skrócenie dystansu. Fakt ten sprawia, iż dopuszczalne staje się stosowanie w funkcji zaproszenia aktów dyrektywnych o prymarnie innej funkcji.

REFERENCES

- Akishina, Alla Aleksandrovna, Formanovskaya, Natal'ya Ivanovna. "Vyrazheniye priglaseniya v russkom yazyke." *Russkiy yazyk za rubezhom* 1968, no. 3: 98–107 [Акишина, Алла Александровна, Формановская, Наталья Ивановна. "Выражение приглашения в русском языке." *Русский язык за рубежом* 1968, no. 3: 98–107].
- Akishina, Alla Aleksandrovna, Formanovskaya, Natal'ya Ivanovna. *Russkiy rechevoy etiket (Posobiye dlya studentov inostrantsev)*. Moskva: Russkiy yazyk, 1978 [Акишина, Алла Александровна, Формановская, Наталья Ивановна. *Русский речевой этикет (Пособие для студентов иностранцев)*. Москва: Русский язык, 1978].
- Anchimiuk, Olga. *Rechevoy etiket v proizvedeniyakh russkoy literatury XIX veka*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020 [Anchimiuk, Olga. *Речевой этикет в произведениях русской литературы XIX века*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020].
- Austin, John Langshaw. *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
- Charciarek, Andrzej. "Porównanie wybranych językowych form grzecznościowych polskich, czeskich i rosyjskich." *Grzeczność nasza i obca*. Marcjanik, Małgorzata (ed.). Warszawa: Wydawnictwo Trio, 2005: 103–122.
- Chojak, Jolanta. *Analiza semantyczno-składniowa czasowników oznaczających reakcje słowne*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2006.
- Dzienisiewicz, Daniel, Wierchoń, Piotr. "Z prac nad korpusem polsko- oraz rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX w. Zagadnienia transkrypcji i anotowania." *Napis* 2017, no. 23: 277–301.
- Dzienisiewicz, Daniel. "Błędy (orto)graficzne w rosyjskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych." *Studia Rossica Posnaniensia* 2019, no. XLIV: 349–363.
- Dzienisiewicz, Daniel. "Akty podziękowania w treści polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych." *Studia Rossica Gedanensia* 2021, no. 8: 47–65.

AKTY ZAPROSZEŃ...

- Komorowska, Ewa. *Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim*. Szczecin–Rostock: Print Group, 2008.
- Kozhukhova, Irina Vladimirovna. “Strukturno-sintaksicheskiye zakonomernosti rechevogo akta ‘priglaseniye’ v russkom yazyke.” *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki* 2010, no. 3 (7): 41–44 [Кожухова, Ирина Владимировна. “Структурно-синтаксические закономерности речевого акта ‘приглашение’ в русском языке.” *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 2010, no. 3 (7): 41–44].
- Kozhukhova, Irina Vladimirovna. *Interrogativnyye kosvennyye rechevyye акты: realizatsiya kommunikativnoy neimpozitivnosti (na materiale angliyskogo i russkogo yazykov)*. Chelyabinsk: ReKpol, 2012 [Кожухова, Ирина Владимировна. *Интеррогативные косвенные речевые акты: реализация коммуникативной неимпозитивности (на материале английского и русского языков)*. Челябинск: Рекпол, 2012].
- Marcjanik, Małgorzata. *Polska grzeczność językowa*. Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, 2000.
- Mazan, Dorota. “Nierównouprawnienie płci w etykiecie na materiale korespondencji prywatnej.” *Język a kultura*, t. 9: *Płeć w języku i kulturze*. Anusiewicz, Janusz i Handke, Kwiryna (eds.). Wrocław: Wiedza o Kulturze, 1994: 173–179.
- Ożóg, Kazimierz. *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*. Warszawa – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990.
- Pawłowska, Anita. *Formuły werbalne polskiej etykiety językowej od połowy XVIII do lat sześćdziesiątych XIX w. Analiza socjolingwistyczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014.
- Petrova, Yelena Borisovna. “Katalogizatsiya pobuditel’nykh rechevykh aktov v lingvisticheskoy pragmatike.” *Vestnik VGU, Seriya: Lingvistika i mezhkul’turnaya kommunikatsiya* 008, no. 3: 124–133 [Петрова, Елена Борисовна. “Каталогизация побудительных речевых актов в лингвистической прагматике.” *Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация* 2008, no. 3: 124–133].
- Pytel-Pandey, Danuta. “Dyrektywne акты mowy realizowane jako акты pośrednie.” *Slavica Wratislaviensia*, 2012, no. 156: 151–158.
- Rudyk, Anna. “O sredstvakh uvelicheniya illokutivnoy sily rekestivnykh rechevykh aktov: na primere pol’skogo i russkogo yazykov.” *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica* 2014, no. 10: 35–41 [Рудык, Анна. “О средствах увеличения иллокутивной силы реквестивных речевых актов: на примере польского и русского языков.” *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica* 2014, no. 10: 35–41].
- Searle, John Rogers. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
- Trysińska, Magdalena. *Akty mowy jako klucz do interpretacji postaw rodzicielskich*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2015.
- Vlasyan, Gayan-e Rubenovna, Kozhukhova, Irina Vladimirovna. “Formal’nyye i neformal’nyye priglaseniya v russkom yazyke: kontekst i strategii vezhливosti.” *Russian Journal of Linguistics* 2019, t. 23, no. 4: 994–1013 [Власян, Гаянэ Рубеновна, Кожухова, Ирина Владимировна. “Формальные и неформальные приглашения в русском языке: контекст и стратегии вежливости.” *Russian Journal of Linguistics* 2019, t. 23, no. 4: 994–1013].